

MAKKAI KINGA

Az erdélyi gyerekirodalom története a rendszerváltástól napjainkig

Bár az elmúlt időszakban megjelent néhány tanulmány¹ az erdélyi gyerekirodalom helyzetéről egy-egy évtizedre vonatkozóan, a rendszerváltást követő évektől egészen napjainkig terjedő időszakot bemutató átfogó dolgozat viszont nem született. Jelen írás ezt a hiányt igyekszik pótolni az elmúlt közel három évtized gyerekirodalmi történéseinek rövid felvázolásával.

Az utóbbi három évtized erdélyi irodalmát történeti szempontból vizsgálni nem csak azt feltételezi, hogy lajstromozzuk, kik azok a szerzők, akik ma Erdélyben gyermekeknek írnak, és hogy milyen kötetetek láttak napvilágot. Vizsgálódásom arra is kiterjed, hogy milyen tendenciák váltak uralkodóvá az elmúlt időszak gyerekirodalmának azon szövegeiben, amelyek a magyarországi vonatkozó jelenségekhez szorosán köthetők, illetve léteznek-e olyan, csak az erdélyi gyerekirodalomra jellemző jelenségek, amelyek némiképp elkülönítik attól.

Előzmények

A hatvanas évek végén átalakuló és megújuló erdélyi magyar irodalom (beleértve a gyerekirodalmat is) szemléletével, formakultúrájával évtizedekig hatást gyakorolt a később színre lépő írónemzedékekre. A 68-ban alakult Forrás-nemzedék első képviselői (Szilágyi Domokos, Páskándi Géza, Hervay Gizella, Palocsay Zsigmond, Lászlóffy Aladár, Lászlóffy Csaba, Jancsik Pál, Fábián Sándor, Jánky Béla, Páll Lajos, Veress Zoltán, Bálint Tibor), velük egyidejűleg Kányádi Sándor, majd pár évvel később a második Forrás-nemzedék² tagjai (Farkas Árpád, Kenéz Ferenc, Ferenczes

¹ VÉGH Balázs Béla, *Az erdélyi magyar gyermekirodalom vizsgálata, 1990–2001* = V. B. B., *A gyermekirodalom változatai*, Kolozsvár, KOMP-PRESS, 2007, 122–137; MAKKAI Kinga, *Az erdélyi gyerekirodalom utóbbi évtizede*, Korunk, 2010/5, 113–120; MAKKAI Kinga, *Helyzetkép a kortárs erdélyi gyerekirodalomról*, Székelyföld, 2018/6, 106–138.

² „A Forrás második nemzedéke igen gyorsan követte az elsőt. Irodalomtörténeti és főként poétika-történeti értelemben mégis érzékelhető eltérések voltak közöttük: az első nemzedék általában az alkotó személyiség és az alkotás felszabadításában látta feladatát, új kapcsolatokat keresett a társadalom és költészet között, új tartalmat adott az elkötelezettség eszméjének, útja egyre inkább az intellektualizmus irányába vezetett, ezzel szemben a második nemzedék új fordulatot hozott az erdélyi magyar költészetben: vidéki élményeket, a népi és népköltészeti hagyományokat, a kisebbségi tapasztalatok kifejezését, közösségi elhelyezkedést és kapcsolatokat.” POMOGÁTS Béla, *Magyar irodalom Erdélyben (1968–1989)*, Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 2010, 243.

István, Markó Béla, Kozma Mária) mind feladatuknak érezték a gyerekirodalom megújítását, megteremtve ezáltal annak irodalmon belüli és azon kívüli presztízst. A korszakalkotó, formabontó, avantgárd jegyeket magán viselő gyereklíra, amely az első nemzedék költői közül legerőteljesebben Szilágyi Domokos, Páskándi Géza és Palocsay Zsigmond gyerekverseiben mutatkozott meg, tematikai változatosságával, a kifejezés sokrétűségével évtizedekig vezető műfajjá emelte a gyerekverseket az erdélyi gyerekirodalomban. „Szilágyi Domokos gyermekverseivel kezdődik el az erdélyi magyar gyermeklíra modernizációja”³ – írja Végh Balázs Béla. Az első Forrás-nemzedék fellépése természetesen nem jelentett egységes arculatot a gyereklírában sem. A szerzők általában a felnőtt lírából hozott hangon, formanyelven szóltak a gyermekekhez a hagyományosabb népiesség és az avantgárd irányzatokból átvett egyéniesített kifejezőeszköz-tárral. Az, ami általánosan egységesítette ezt a gyerekköltészetet, elsősorban a szemléletváltásban (új viszony tükröződése a költő és a vers között, melyet a személyesség, az őszinteség, az azonosulás hitelesebb változata jellemez), a tartalmi megújulásban (a természet és a nagyvárosi élmények, az emberi létezés általános kérdéseinek merengő gondolatiság beemelése a gyerekversekbe), valamint a formai megújulásban (különböző verstípusok kipróbálása, térnyerése a szabad, kötetlen versformáktól a népi műfajok által képviselt egyszerű formák újrafelfedezéséig) nyilvánult meg. Az idősebb nemzedéket képviselő Kányádi Sándor leginkább puritán világszemléletével és egyszerű alkotói stílusával gyakorolt hatást a következő nemzedékek gyerekköltészetére.

Kányádi Sándor verseiben és meséiben [...] az egyetemes létbizalom elsősorban a világban való otthonosság élményében fogalmazódik meg. Otthonosság a nyelvben, a hagyományban, a természetben, az emberi környezetben – pontosabban – otthonosság a mi anyanyelvünkben, a minket konkrétan körülvevő emberi és természeti környezetben. Arra az élményre vezetnek rá játékosan, humorral, derúval, szép szóval, hogy saját szülőföldünk olyan mikrokozmosz a világegészen, amelyben élni jó, és amelyben felnőni érdemes.⁴

A második Forrás-nemzedék feltűnése újabb fordulatot hozott az erdélyi gyerekirodalomban, ugyanis míg az első nemzedékhez köthető a nagyvárosi tapasztalat, a költői kifejezőmód megújítása, az avantgárd költészet meghonosítása, addig az inkább vidéki (székelyföldi, mezőszéki, szatmári) élményeket megszólaltató második nemzedék alkotói egy hagyományosabb érdeklődést képviselnek a természet, az erdélyi táj, a történelem iránt. Költészetükből, közös jegyként, kiemelhetjük „a folklór iránt

³ VÉGH Balázs Béla, *Tündérvilágunk gyermekversei* = V. B. B., *A gyerekirodalom változatai, i. m.*, 196.

⁴ *Uo.*, 194.

megnyilvánuló figyelmet, a népköltészet formai örökségének igénybevételét”.⁵ Az első két nemzedék által megvalósított költői „forradalom” a később induló fiatal alkotókra is óriási befolyással bírt. Ezzel magyarázható, hogy a később színre lépő nemzedékek között bizonyos idő elteltével elmosódnak a határok, ami a poétikai irányvonalak mintakövetését illeti, és általánosan az egész időszakra (hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek) érvényesek lesznek a fent említett poétikai minták, sajátosságok. Az első két Forrás-nemzedék által képviselt, kanonizált gyerekirodalom olyan hagyományt teremtett, amelynek elsődleges jegyei a természetközelség, a tájidézés, a történelmiség megnyilvánulásain keresztül – a folklórhagyományok felelevenítésén túl – a modern urbánus tartalmak, a gyermekvilág hétköznapiságának megragadása. Ez a törekvés nemcsak tartalmában, hanem kifejezésmódjában, nyelvében is megújult gyereklírárt eredményezett: gyereklíra, amely az identitástudat, a biztonság, a szülőföldről való kötődés hangsúlyozásának mint az otthonteremtésnek az elengedhetetlen feltételét határozza meg. Az erdélyi gyerekirodalomnak ez a fajta konzervatívizmusa, érték-megőrző attitűdje teszi világossá számunkra azt, hogy a magyarországi gyerekirodalomban végbement változások az ezredforduló első éveiben erdélyi vonatkozásban miért jelennek meg szemmel látható késedelemmel. Természetesen ennek a késésnek az okait nemcsak a produkció felől vizsgálhatjuk, hanem a recepció felől is. A befogadói mentalitás megváltozása elengedhetetlen feltételét képezte az új típusú gyerekirodalom beköszöntének.

Bár jelentőségében és hatásában nem ér fel a Forrás-nemzedék fellépéséhez köthető fordulattal az a generációváltás, amely a 2000-es évek végén következett be az erdélyi gyerekirodalomban, mégis új korszak kezdetét jelölte ki. A kilencvenes évek elején a Serény Múmia, valamint az Előretolt Helyőrség irodalmi folyóiratok köré csoportosuló, önmagát „transzközép” kifejezéssel definiáló, fiatal alkotó nemzedék (Fekete Vince, Orbán János Dénes, Lövétei László László, László Noémi, Jánk Károly, Demény Péter, később Balázs Imre József), amely a kilencvenes évek elején, illetve az ezredforduló korai éveiben kezdte el publikálni első gyerekverseit a kolozsvári Nap-sugár és Szivárvány, illetve a sepsiszentgyörgyi Cimbora gyereklapokban, az erdélyi gyerekirodalom alakulásának meghatározó tényezőjévé vált. Az említett nemzedék tagjai ugyanis, első önálló gyerekversköteteik megjelenésével, a kétezres évek végén új költői attitűddel, szemléletváltással és új formanyelvvel léptek a gyerekirodalom porondjára. A 2008–2010-es években csúcspontot értő szemléletváltás, melyet az új közép nemzedékének feltűnése hozott, természetesen nem önmagában, nem csupán irodalmi vonatkozásban jelentett fordulatot, hanem egyéb társadalmi, kulturális tényezők is szerepet játszottak a korszakváltás megvalósulásában.

Az előbbieken felvázolt irodalomtörténeti jelenségekből kiindulva az elmúlt közel három évtizedben végbement szemléleti, tartalmi és formai változások alapján két korszakot lehet elkülöníteni az erdélyi gyerekirodalomban. Az első korszak a

⁵ POMOGÁTS, *i. m.*, 243.

rendszer váltást követő éveket öleli fel, az ezredfordulón keresztül egészen a 2008–2009-es években végbement „irodalomtörténeti boom”-ig.⁶ Ez a két évtized az erdélyi gyerekirodalomban az útkeresés időszakát jelentette. A 21. század első évtizedének fordulóján bekövetkezett szemléletváltás kifejezésbeli újítással járt együtt, mely lényegesen új hangú gyerekirodalmi szövegek megjelenését eredményezte. A 2010-es évektől kezdődően egészen napjainkig terjedő második szakasz, a Forrás-nemzedék képviselő idősebb generáció alkotókorszakának kiteljesedésével párhuzamosan, az „új közép”⁷ debütálásának és kibontakozásának, illetve az általuk megvalósított új hangú gyerekirodalom térnyerésének a korszaka.

Kilencvenes évek

A kilencvenes évek erdélyi irodalmára az útkeresés volt jellemző. A rendszer váltást követő első évtized időszakában természetes szükségletként jelentkezett az az írói szándék, hogy a gyermekeknek szánt szövegeket megszabadítsák az ideologikusságtól, s egyben átgondolják az gyerekirodalom funkciójáról vallott eddigi nézeteket. Az „újjászületés” tekintetében azonban lényeges előrelépés nem történt. A megszokott és elvárt gyerekirodalmi tartalmak és formák éltek tovább. Ez egy aránylag hosszú időszakot ölel fel, tart egészen a 2008–2010-es évekig. A korszak legnagyobb presztízsű alkotói írnak ebben az időszakban a gyerekeknek, közöttük tartjuk számon a Forrás-nemzedék képviselőit, az irodalmi közélet ismert és elismert költőit, illetve olyan szerzők is jelentetnek meg gyerekkötetet, akik nem az irodalom, hanem más, néprajzi, pedagógusi vagy újságírói pályáról érkeztek a gyerekirodalomba (Tolna Éva, Tóth Ágnes). Rendszeresen teszik közzé gyermekeknek szánt műveiket a Napsugár és Szivárvány gyereklapok hasábjain. Ennek az időszaknak kiemelkedő teljesítményei között említhető a Kányádi Sándor állatokról szóló verses meséit egybegyűjtő *Kecskemésék* (1999), amely az erdélyi gyerekirodalom reprezentatív műfaját népszerűsíti, illetve az első Forrás-nemzedék jelentős képviselőinek, Jancsik Pálnak (*Pillangók tánca*, 1989), Jánky Bélának (*Napkosár*, 1990, *Sárkánymosoly*, 1995) és Páll Lajosnak (*Három csűrben*, 1999) a kötetei, melyek a korábbi évtizedekben megújult költői kifejezés mód jegyeit viselik magukon. A második Forrás-nemzedék tagjai közül Farkas Árpád (*Bolhalakodalom*, 2001), Ferenczes István (*Indián a Hargitán*, 1990, *Pepita hangya*, 1998) és Markó Béla (*Tücsöknóta*, 1990) jelentet meg gyerekkötetet ebben az időszakban. Rajtuk kívül Kovács András Ferenc (*Kótya-lapótya*, 1990, *Manótánc*, 1994), Egyed Emese (*Három dió*, 1997), Visky András (*Elefánk*, 1995), Tolna Éva (*Furfangos szavak*, 1995) és Tóth Ágnes (*Eszem ága*, 1997) kötetei szemléltetik

⁶ A kifejezést Elek Tibor használta. Bár a szerző a kilencvenes évekre vonatkoztatva vezeti be a fogalmat, jelen tanulmány írója a 2000-es évek végére helyezi ennek bekövetkezését. ELEK Tibor, *Markó Béla költői világa*, Csíkszereda, Bookart, 2014, 135.

⁷ BALÁZS Imre József, *Az új közép: Tendenciák a kortárs irodalomban*, Szeged, Universitas Szeged, 2012.

e korszak gyerekköltészetének sajátosságait. Egy közép- és egy fiatal költőnemzedék műveli ezekben az években a hagyományokba merítkező gyerekklírát, mind tartalmilag, mind formailag kapcsolódva az előző évtizedek erdélyi gyerekköltészetéhez.

A gyerekirodalmi pályafutásának második kötetéhez (*Tücsökzene*, 1990) érkező Markó Béla a korszak sajátos gyerekversszemléletét hordozza. A hetvenes években induló költő az előző években megjelentetett kötetében, a *Szarkatelefonban* (1984) megütött hangot, valamint a gyermeki világ jól ismert érdeklődési témaköreit (természet, táj) megjelenítő gyerekklírát folytatja tovább. Ezekben a gyerekversekben, a korszak többi alkotóihoz hasonlóan, gyakran a felnőtt lírából hozott új poétikai törekvések, azok adaptációi tűnnek fel. Mindez igazolni látszik azt a tényt, hogy „a rendszerváltás és az irodalmi közléslehetőségek megváltozásának ténye nem eredményezett azonnali radikális beszédmódbeli váltást” – a közhiedelemmel ellentétben – a „határon túli magyar irodalmakban” sem.⁸ Viszont a kilencvenes években a gyerekirodalom presztízse megerősödésének, a gyerekirodalmi médiumok megsokszorozódásának köszönhetően észrevehető a szemléletváltás. A változás tehát nem annyira a beszédmódban, a tartalmi és formai jegyek megújításában, hanem a gyerekirodalmi szövegek rendeltetésének koncepciójában mutatkozott meg. Az ekkor megjelent kötetek ugyanis, bár „szakítanak a korábbi sematikus, politikumot hordozó költői szemlélettel”⁹ olyan gyerekköltészetet művelnek, amely a magyar lírai hagyományokra épülnek, tudatosan a magyar gyerekfolklórból táplálkoznak. Lassan indul el tehát az erdélyi gyerekirodalom megújulási folyamata.

A korszak gyerekirodalmának említett kettőssége (hagyomány és újítás) a legszemléletesebben talán Kovács András Ferenc első önálló gyerekverskötetében ragadható meg. A páratlan verselési invenciókkal teli, magas formaművészettel jellemezhető Kovács András Ferenc-féle gyerekklíra sajátosan egyéni utat jár be a korszak többi képviselőihez képest. A nyolcvanas évek végén, kilencvenes évek elején kibontakozó líra első reprezentatív darabja a költő első, *Kótya-lapótya* (1990) című kötete, amely mind tartalmi, mind formai szempontból az újítás erejével hatott. A „kettős kódoltságú” szerepversek (*Kutykurutty*, *Kótya-lapótya*, *Bolondos ének*), a népi mondókák játékos hangulatát idéző, nyelvi ötletekben gazdag alkotások (*Manóka*) a későbbi KAF-líra lényegi sajátosságait hordozzák magukban. Az érzéki-játékos verstípus darabjai (*Tótükör*, *Holderdő*), melyek a költő bravúros formakezelésének, virtuóz rímjátékának, képalkotási technikájának erőteljes megnyilvánulásai, és amelyek a Weöres Sándor-féle költői hagyományhoz állnak legközelebb, mind ebben a kötetben bukkannak fel először. Ugyancsak itt találjuk azokat a verses meséket (*Lapát Elek*, *Papír-tapír*, *Cinc Ferenc*), amelyek a hagyományos „történet-vers” továbbírásai (lásd Veress Péter, Kányádi Sándor), és amelyek a költő egyik igen kedvelt műfaját képezik.

⁸ Uo., 9.

⁹ KOMÁROMY Sándor, *Bevezetés = Négyágú síp gyermekhangra*, szerk. KOMÁROMY Sándor, Bp., Eötvös József Könyvkiadó, 2000, 7.

Mindezekon kívül Kovács András kötete több vonatkozásban is figyelemre méltó. Egyrészt, a versek hangvétele egy határozott, markáns költői stílusról árulkodik, kijelölve a költő helyét nemcsak az erdélyi gyereklírában, hanem a magyar kortárs költészetben egyaránt. Kétségtelen, hogy megtermékenyítő szerepet tölt be a magyar költészet később döntőnek bizonyult fordulataiban, szemléleti-poétikai átrendezésében.¹⁰ Az említett kötetben kibontakozó gyereklíra jellemző példája annak a művelődéstörténeti jelenségnek, amikor a korszakalkotó tendencia és a megújulási szándék a „periféria felől indul a centrum felé”:¹¹ vagyis egy erdélyi költőnek sikerül olyan, a klasszikus hagyományokban gyökerező, de azt markánsan egyéniesítő, az adott korszakban páratlan és sajátosan új hangú lírát teremteni, mely impulzusként hat a kortárs magyar gyereklíra egészére.

Másrészt artisztikumával, a posztmodern költészetet idéző nyelvi mutatványai-val Kovács András Ferenc a megújulási lehetőségekre hívja fel a figyelmet, a gyerekvers és a felnőttvers közötti határvonal elmosódásával a gyereklíra presztízisének erősítésére, a költészetbe épülésének újraigazolására készíti elő a talajt. A szerző négy évvel később megjelenő *Manótánc* (1994) című kötetében megmutatkozó forma- és stílusváltozások sokszínű alkalmazásával (ballada, limerick, haiku stb.), költői optimizmusával, a gyermeki tartalmakon túlmutató klasszikus lírafelfogásával egészen új perspektívát állít a kortárs gyereklíra elé.

A gyerekirodalomról vallott nézetek a kilencvenes évek végén az erdélyi köztudatban is módosulnak. Ez a szemléletváltás a gyermekolvasó státuszának megváltozásával jár együtt, „aki immár nem csupán szemlélő, hanem társszerző”.¹² Ezt a recepciót érintő szemléletváltást tükrözi Kovács András Ferenc 2000-ben megjelent *Miénk a világ* című kötete, amely a költészet számos posztmodern jegyét hordozza magán, az intertextualitástól a nyelvroncsoláson, az önreflexív jellegen át a maszkos identitásképzés megannyi formájáig. Az identitás megkérdőjelezése, a gyermeki identitáskeresés, a gyermekek által kedvelt szimbolikus játék megjelenése a Weöres Sándor költészetében is fellelhető mintha-játékot idézik. A különböző jellegű szövegek egybejátszása, a költői én eltérő rejtőzködő megnyilvánulási formáinak gyerekverskötetben való szerepeltetése elmossa a gyereklíra és a felnőtt költészet határait, egyben kijelöli a kortárs gyereklíra egy lehetséges útját.

¹⁰ „A nyolcvanas évtized irodalmában [...] iskoláktól, lapoktól függetlenül Kovács András Ferenc líráját érzem ebben a vonatkozásban kiemelhetőnek, mint amely olyanfajta érzékenységre, mentalításra, új típusú poétikai magatartásra mutat rá igen korán és nagyon átgondoltan, melynek szuverén változatai a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján váltak itthon korosztálya írásművészetének jellegadó sajátjává.” KERESZTURY TIBOR, „Versreneszánsz közeleg”: Vázlat Kovács András Ferenc pályakezdetéről = K. T., *Kételemek kora: Tanulmányok a kortárs magyar irodalomról*, Bp., Magvető, 2002, 73.

¹¹ *Uo.*, 73.

¹² VÉGH, *Tündérbertünk gyermekversei, i. m.*, 196.

2000-es évek

Bár a 2000-es évek derekán jelent meg egy pár jelentős gyerekirodalmi kötet, az ezredforduló első éveinek gyerekirodalmi termése valamelyest elmarad a fordulat éveire jellemző sokszínűségtől, gazdagságtól. Olyan reprezentatív kötetekről van szó, amelyek bár a korábbi generáció szellemi örökségét hordozzák magukon, a kanonizált költői hagyomány továbbfejlesztési törekvéseiben változást hoznak az előző korszakhoz viszonyítva, ezzel mintegy előrevetítve a következő korszakban bekövetkező változásokat.

A korszak két kiemelkedő termése Kovács András Ferenc *Vásárhelyi vásár* (2003) és a *Vígtoportyán* (2005) című kötetei. A művek középpontjában „a nyelvjáték, a rímtechnika, a versépítkezés szerepe áll, amelynek legfőbb referenciája a verscsinálás mestersége, a világgöltészet nagy hagyománya”,¹³ s könyveiben a szerző „egyetemessé nemesíti” azokat a folklórműfajokat, melyek már „végérvényesen kikerültek a magyar köztudatból”,¹⁴ ami szintén a „hagyomány és modernség” együttélésének paradigmáját erősíti a korszak lírai alapjegyének tekintetében. Nem véletlen tehát, ha a korszak gyerekverseinek törekvéseit legmarkánsabban Kovács András Ferenc költészetében tudjuk kimutatni. Nemcsak azért, mert a bemutatott két évtized legtermékenyebb költője, hanem mert a közel két évtized alatt megjelent, különös műgonddal készült hat kötet¹⁵ a különböző régi és modern verstípusok, versformák felvonultatásával, újszerű személyes tartalmakkal és a gyermeki világ egyetemes világképét idéző versekkel a rendszerváltást követő gyereklíra csúcsát jelenti.

A korszakot legtalálékonyabban Végh Balázs Béla szavai jellemzik: „a fejlődés helyett a változás elve érvényesül, pl. nem a klasszicista és a modernista tendenciák egymásutánisága, hanem egymásmellettiége figyelhető meg [...], irodalmi kánonok szimultán jelenlétéről van szó”.¹⁶ Az erdélyi gyerekirodalommal foglalkozó irodalomtörténész a 2005-ben megjelent *Barni könyvében*, illetve Orbán János Dénes *Búbocska* című meseregényében műfajrekonstruáló szerzői szándékot vél felfedezni. Némiképp igazat adhatunk neki, hiszen Zágoni Balázs, akárcsak Orbán János Dénes egyidőben megjelent prózai alkotásában a hagyomány átírásának szándékát, régi és új posztmodern elegyítésének megnyilvánulását fedezhetjük fel, azonban míg Orbán meseregénye egy „álcázott felnőtt-mese”,¹⁷ az ördögregény műfaji megjelöléssel elsősorban felnőtteknek szól, tehát a gyerekregény köntösét használja társadalmi szatírájának megalkotásában, addig Zágoni Balázs meséinek középpontjában, a gyermekeknek

¹³ KERESZTESI József, *Kicsiknek és nagyoknak*, Litera, 2004. február 3. <http://www.litera.hu/hirek/kicsiknek-es-nagyoknak> (Letöltés ideje: 2018. augusztus 19.)

¹⁴ VÉGH, *A gyermekirodalom változatai*, i. m., 201.

¹⁵ *Kótya-lapótya* (1990), *Manótánc* (1994), *Miénk a világ* (2000), *Vásárhelyi vásár* (2003), *Víg toportyán* (2005), *Hajnali csillag peremén* (2007)

¹⁶ VÉGH Balázs Béla, *Gyermekirodalom Erdélyben*, Magyar Református Nevelés, 2009/3, 32.

¹⁷ Lovász Andrea, *Felnőtt gyerekirodalom*, Szentendre, Cercabella, 2015, 162.

szánt tudatos történetmondás gesztusával, a gyermek hétköznapijainak egyszerű, közvetlen történetmesélése áll. Úgy is mondhatnánk, hogy a Hervay Gizella-féle *Kobak*-mesék világához áll legközelebb, azt viszi, újítva, tovább.

A 2000-es évek gyerekirodalmi történéseit vizsgálva, a rendszerváltást követő évtized jellemzőivel összehasonlítva, arra a következtésre jutunk, hogy az ezredforduló előtti és utáni gyerekirodalom inkább egymásba simulva, mintsem egymással ellentétben jelentkezett. A 2000-es években megjelent gyerekkönyvekben a tradíció továbbélése nemcsak a történetiséghez, a tájleíráshoz való ragaszkodásban érhető tetten, hanem a folklórműfajok adta lehetőségek kiaknázásában is. Ehhez a tartalmi sajátossághoz társul a kifejezés őszintesége és közvetlensége, a gyermeki beszédmód alkalmazása, a változatos nyelvhasználat, olykor az erdélyi tájnyelvi elemek beépülésével gazdagítva az élőbeszédhez közel álló irodalmi megnyilatkozást. Azt is mondhatnánk, a paradigmaváltás előtti években alkotó nemzedék nem „lecserélni”, hanem „konzerválni”¹⁸ akarta a klasszikus erdélyi gyerekirodalmat.

Bár történnek elmozdulások a 2000-es évek derekán, ezek a változások nem voltak olyan radikálisak, mint a 2008-ban bekövetkező fordulat évében, amikor az újonnan ható tendenciák megjelenése mellett a kiadott gyerekkönyvek száma is lényegesen meghaladta a korábbi évek termését.¹⁹ Természetesen a mennyiségi mutatók önmagukban nem merítik ki a paradigmaváltás feltételét. Ehhez társulnia kell a minőségi változásnak is, amely egyértelműen korszakmeghatározó jelleggel bír.

A fordulat évei

Közel egy évtizednek kellett eltelnie ahhoz, hogy az a paradigmaváltás, amely a magyarországi gyerekirodalomban a posztmodern irodalom térnyerése következtében a gyermekeknek szánt szövegekben a 21. század fordulóján bekövetkezett, Erdélyben is hangot kapjon. Mindez a célközönség pozíciójának megváltozásával, illetve a gyermekközpontú társadalmi beállítottság térnyerésével, a gyerekirodalom presztízsének megnövekedésével volt összefüggésben.²⁰ Az a fajta új szemlélet, amelynek fő szervezője a játék, lényege a „szerző és olvasó társas-játéka”,²¹ csupán a 2000-es évek derekától kezdődően megjelenő kötetekben vált evidenssé. Ez az újfajta gyerekirodalmi koncepció, mely „felntötként” tekint a gyerekekre, és amely elsősorban az esztétikai, poétikai funkciót tartja fontosnak, gyönyörködtet és szórakoztat egyszerre,

¹⁸ *Uo.*, 46.

¹⁹ 2008-ban 21 gyermekkönyv jelent meg az erdélyi könyvpiacra, ezek közül 4 a kolozsvári Koinónia Kiadónál, 8 a csíkszeredai Pallas-Akadémia Kiadónál, 2 a marosvásárhelyi Mentor Kiadónál, 3 a csíkszeredai Bookart Kiadónál, illetve 1-1 a bukaresti Kriterion, a kolozsvári Erdélyi Híradó és az Ábel Kiadó gondozásában.

²⁰ Lovász, *i. m.*, 15.

²¹ *Uo.*, 42.

befogadóközpontú gyerekirodalmat eredményez. A célközönség státuszának megerősödésével kapcsolatos az a tény is, hogy megjelennek a felnőtt tartalmak a gyerekirodalmi alkotásokban (Demény Péter: *Hóbuca Hugó a mókusoknál*), teret nyernek a korábbi tabutémák, mint a válás, születés, testvérféltékenység (Fekete Vince: *Piros autó lábnyomai a hóban*), valamint a versformák repertórium, a költők kifejezési eszköztára is számottevően kiszélesedik (Balázs Imre József, Demény Péter, Fekete Vince, László Noémi).

A 2001–2002-ben a magyarországi gyerekirodalomban végbement változások az erdélyi gyerekirodalomban jóval később, 2008–2010 után jelentkeztek, ami sajátos módon egybeesett az új közép²² generációjának feltűnésével. A 90-es években induló költőnemzedék gyerekirodalmi elindulásával új korszak következett be az erdélyi magyar gyerekirodalomban. Ez a nemzedék „hajlamosabb a posztmodernnek azt a változatát elfogadni, amely nem feltétlenül nyelvdisszeminatív, nem feltétlenül a referenciális és nem feltétlenül tartja uralhatatlannak a nyelvet, ugyanakkor hangsúlyosan önreflexív”.²³ Tagjai (Demény Péter, Fekete Vince, Jánk Károly, László Noémi, Lövétei Lázár László, Orbán János Dénes) a 2000-es évek végén publikálják első önálló gyermekeknek szánt kötetüket. Gyerekköltészetük, -prózájuk magán viseli a posztmodern irodalom sajátos jegyeit, a személyiség felsokszorozódását, a nyelvhez való megváltozott viszonyulást, az önreflexivitást, gyakran parodisztikusan viszonyulva a hagyományos nyelvi elemekhez.

A 2010-es évek fordulója nemcsak azért jelezte egy új korszak kezdetét, mert egy új szerzőgeneráció kezdett el gyermekeknek írni, hanem azért is, mert ez a művészetfelfogás új attitűdben, alkotói eszmény- és módszerváltásban, új formanyelvben nyilvánult meg, és amely néhány évvel korábban már teret nyert a magyarországi gyerekirodalomban. E fordulat megnyilvánulásait a tartalmi gazdagodásban, az értelmezési sémák megváltozásában, a tematikai és nyelvi tabuk szétfeszítésében, a gyermeki nézőpont gyakori alkalmazásában, a „maszkos identitás”²⁴ leképezésében, a gyermeknyelv imitálásában, a posztmodern nyelvrontásban, a paródia, ironia térnyerésében érzékelhetjük. A próza esetében pedig a „többdimenzionalitásban”,²⁵ a gyermeki és felnőtt nézőpontok együttes érvényesülésében, a reális és irreális világok közötti átjárás érzékeltetésében, etikai evidenciák eltűnésében, rétegnyelvek beemelésében, a popkultúra-termékek szövegbe ágyazásában, a hibrid műfajok megjelenésében, az intertextualitás különböző

²² A magukat „transzközép” szóval definiáló költői csoportosulás az 1993-ban debütáló és csupán néhány évfolyamnyi számot elérő Serény Múmia című folyóirat (szerkesztője Fekete Vince) köré szerveződő fiatal költői gárda volt, akik a folyóirat megalakulása után röviddel könyvsorozatot is indítottak az Előretolt Helyörség címmel. Irodalmi programjuknak a lényege a dinamikusság, (fiatalos lendületesség), könnyedség, az abszurd, groteszk és relativizáló megszólalásmód kedvelése, melyben a „kisebbségi lét” öndefiniálása is benne rejlik.

²³ BALÁZS, *i. m.*, 12.

²⁴ GOMBOS Katalin, *A gyermeklíra reneszánsza*, Iskolakultúra, 2007/5.

http://epa.oszk.hu/00000/00011/00115/pdf/iskolakultura_EPA00011_2007_05_042-058.pdf (Letöltés ideje: 2018. augusztus. 19.)

²⁵ Lovász, *i. m.*, 31.

formáinak feltűnésében figyelhetjük meg a változásokat. Mindez stílusváltozatok sokféleségét is eredményezte.

A korszak gyerek lírájának sajátosságaihoz köthető az ún. rapszövegek felbukkanása, ami először Fekete Vince *Csigabánat* (2008) című kötetében figyelhető meg a popkultúra irodalomba történő behatolásának posztmodern érvényesüléseként. Hasonlóképpen a szerző második gyerekkönyve, a svéd típusú szabadverseket tartalmazó naplószerű *Piros autók lábnymoi a hóban* (2008) nemcsak az új műfaj megjelenése miatt mondható a korszak reprezentatív alkotásának, hanem azért is, mert jellemzője a felnőtt és a gyermeki nézőpont keveredése és a szöveg diffúz jellege, amelyet már az alcím is jelez („versek felnőtteknek és gyermeknek”). A svéd típusú gyerekversekben a gyermeki távlat érvényesítése, a gyermekperspektíva dominálása, a közvetlen gyermeki tudat és/vagy hang létrehozása a jellemző. Ehhez a tendenciához kapcsolódik Demény Péter gyereklírája is, poétikai szempontból jelentősnek mondható eltérésekkel. Az *Ágóbágo naplója* (2009) című első gyerekverskötetének darabjaiban ott érezzük a szerző felnőtt költészetére jellemző stílusjegyet, a „személyiség felfokozódását”.²⁶ Ehhez társul még az önironikus hangvétel. Ismét másképpen érintkezik a svéd típusú tradícióval Balázs Imre József első önálló gyerekverskötetének néhány darabja, az ún. vidra-versek. A különböző verstípusok kipróbálása, elegyítése egy kötetben belül szintén a korszak egyik jellemzőjévé vált, az említett Demény-mű mellett Balázs Imre József *Hanna-hinta* köteté is példája ennek. Bár a költő a prózaversben is kipróbálja magát, egyéni stílusa mégis a Weöres Sándor-féle gyerekvers hagyomány „érzéki-játékos”²⁷ típusához áll közelebb.

Máshonnan közelít e kétféle hagyományhoz László Noémi. A 2010-ben megjelenő *Feketelevés* című munkája a svéd típusú gyerekversekre jellemző beszédmód és a hagyományos rímes-ritmusos formanyelv sajátos ötvözése a kamasz életérzéssel. A kötet egységes koncepciójával, a hétköznapok világát megjelenítő realizmusával, a kamasz hangját imitáló beszédmódjával egészen újhangú lírát teremt. A szerző ugyanabban az évben megjelent tizenöt év gyermekverseiből válogatott *Labdarózsa* című köteté egy kiforrott, összetéveszthetetlen, markáns egyéni hangot képvisel. Ez a rendkívüli érzékenységről tanúskodó, finom képi világban megmutatkozó, metafizikai mélységeket érintő, ugyanakkor roppant légies, könnyed gyereklíra „a nyelv egy talán elfeledett mágikus erejére hívja fel a figyelmet”.²⁸

E költőgenerációnak a gyerekirodalmi elindulásával esik egybe Markó Béla visszatérése, melyet a *Balázs kertje* (2009) kötet megjelenése fémjelez. A kötet két szempontból is mérföldkő Markó pályafutásában: a hetvenes években közölt gyerekverseihez képest ebben a kötetben sikerül végérvényesen megszabadulni a didaktikusság szándékától, előtérbe helyezve a gyönyörködtetés szempontjait, illetve megfigyelhető a tartalmi

²⁶ BALÁZS, i. m., 12.

²⁷ LAPIS József, *A kortárs magyar gyereklíra = Mesebeszéd: A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, MÉSZÁROS Márton, SZEKERES Nikoletta, Bp., FISZ, 2017, 101.

²⁸ CSOBÁNKA Zsuzsa, *Teremtő erő*, PRAE, 2011/3. <https://www.prae.hu/article/3323-teremto-ero/> (Letöltés ideje: 2018. augusztus 19.)

gazdagodás, ugyanis az állat- és természetversek szomszédságában a kötetben megjelennek a családversek is. Az a közvetlen hang, amely a többes szám első személyű beszédmódban nyilvánul meg, már észrevehetően új hangú – a korszak törekvéseivel egyébként harmonizáló – gyereklírárt eredményez.

Ugyanerre az időszakra esik egy fiatal generáció elindulása a gyerekprózában, akik szintén a 2000-es évek végén, az ezredforduló tájékán jelentették meg első kötetüket. Máté Angi korszakalkotó, műfajteremtő lírai meséi, Simon Réka Zsuzsanna a hagyományos meséből merítkező egyéni hangú *Pukka*-szövegei, illetve a már említett Zágoni Balázsnak a gyermeki hétköznapok világát megjelenítő korszerű *Barni*-meséi egy új hangú gyerekpróza jegyeit viselik magukon, új írói beszédmódról, más nyelvi magatartásról tanúskodva. A szövegek egyértelműségének helyébe a plurális értelmezési lehetőség lép, amelyet a posztmodern irodalom egyik késői, sajátos megnyilvánulásként is értelmezhetünk. A későbbi korszak erdélyi meseírói (Gergely Edó, Sikó Barabási Eszter) ezt az új stílusú hagyományt írják tovább.

Különleges helyet foglal el a korszak gyerekirodalmában Zágoni Balázs *Barni Berlinben* című meseregényének megjelenése (2008), mely a műfaj újrafelfedezésének pillanata is, ugyanis a kilencvenes években a meseregény a líra előretörésével háttérbe szorult. A műfajt a korábbi időszakban olyan szerzők tették népszerűvé, mint Fodor Sándor, Bajor Andor és Veress Péter. Hiánypótló tehát Zágoni Balázs műve, egy „gyerek-beat, utazós, szórakoztatóan ismeretterjesztő könyv”,²⁹ mely a műfaj korszerűsítését, a posztmodern gyerekirodalom sajátos vonásait viseli magán: „a hagyományos történetmesélés aktusán túl jelen lévő meseiség műfajtól és műnemtől függetlenül a hétköznapok átértelmezésének, átvarázsolásának lehetőségét kínálja”.³⁰ Pár évvel később jelenik meg Demény Péter *Hóbuca Hugó a mókusoknál* című meseregénye (2011), amely sok szálon (társadalmi problémák átszüremlése, a hétköznapi valóság ábrázolása, többretegű jelentéssík, hétköznapi nyelvhasználat, rétegnyelvek beemelése, a popkultúratermékek jelenléte, különböző utalásmezők kombinálása stb.) kapcsolódik a korszak uralkodó gyerekprózai tendenciáihoz.

Az utóbbi évtized³¹

A vázolt két évtized fejleményei, értékei jól érzékeltetik az erdélyi gyerekirodalom mozgásirányait. A fordulat éveiben kibontakozó, új poétikai tendenciákat magán viselő gyereklíra a korszak általános jellemzőin túl sajátosan „erdélyi” jegyeket is hordoz. A részben eltérő irodalmi tradíciókhoz, kulturális miliőhöz, történelmi múltához kapcsolódó

²⁹ Lovász, i. m., 57.

³⁰ Uo.

³¹ Az utóbbi években kibontakozó erdélyi gyerekirodalom helyzetéről egy nemrég megjelent tanulmányomban (MAKKAI Kinga, *Helyzetkép a kortárs erdélyi gyerekirodalomról*, Székelyföld, 2018/6, 106–138.) számolok be részletekbe menően.

erdélyi gyerekirodalom egy tartalmában és formakészletében is némiképp sajátos, állandó megújulásra fogékony, gazdag, kanonizált irodalmat hozott létre.³²

A gyerekirodalmi szövegek nyelvének a játék irányába történő megújítása mint az anakronisztikusság elkerülésének a feltétele tartalmi szempontból is újszerűen hatott. A mai gyermekek világához, életérzéséhez közelítő új témák kiaknázása nem zárja ki a hagyományos témák továbbélését sem a kortárs gyerekirodalmi alkotásokban. A természeti jelenségek megszemélyesítésének és a tájleíró természetet bemutató gyerekversek erős erdélyi tradícióját írják tovább többen a kortársak közül (köztük Kovács András Ferenc, Markó Béla, Cseh Katalin, László Noémi, Balázs Imre József és Jánk Károly). A tematikus gazdagság, sokszínűség bizonyítéka, hogy a gyermek közvetlen környezetéhez tartozó dolgok (játékok, hétköznapi rutinok, család, óvoda, iskola stb.) megjelenítése mellett egy-egy megszemélyesített természeti vagy állatfigura szerepeltetésére épül a versek anyaga. Ez utóbbira példát Kovács András Ferenc – költészete karakterjegyeit sűrítetten hordozó – művében, az *Egerek könyvében* (2015), továbbá Cseh Katalin *Hold-világ* (2014), *Baba néni* (2015), Markó Béla *Brunó, a kedves véreb* (2016), valamint Jánk Károly *Üzen neked, Őszapóban* (2014) című kötetében találunk.

A hagyományos Weöres Sándor-féle érzéki-játékos verstípust képviselő erdélyi gyereklíra élvonalába tartozik a már említett költők közül a középgeneráció két emblematisz alakja, Balázs Imre József és László Noémi. Balázs Imre József a *Blanka birodalma* (2012) és az *Álomfarsang* (2015) című reprezentatív kötetekkel van jelen az utóbbi évek gyerekköltészetében. Az erdélyi gyermekek körében egyre népszerűbb kolozsvári költő gyerekverseinek témaköre rendkívül változatos, formakészlete a mondókaszerű egyszerűsügtől a finom, érzékletes hangulatiságon keresztül a játékos, cizellált formáig terjed. A hétköznapi dolgok megjelenítésével, a gyermeki élményvilág és életérzés közvetlen és őszinte tolmácsolásával, visszafogott, fegyelmezett kifejezőeszközök megtalálásával sajátos jeggyé stilizálja a klasszikus gyereklírai hagyományokat. Az érzéki, játékos irány előbbi vonulatához áll közel a 2017-ben harmadik gyerekkönyvkiadásához (*Bodzabél*) érkező László Noémi, akinek munkája, a

³² Az eltérő jegyek okai többértűek. Egyrészt sajátos körülmények között ment végbe a rendszerváltás. Másrészt később nyerne teret a gyerekirodalom különböző korszerű médiumai. Hasonlóképpen vártott magára azoknak a kiadóknak a jelentkezése, amelyek felvállalják a minőségi, 21. századi igényeknek is megfelelő gyerekkönyvkiadást Erdélyben (Koinónia, Bookart, Gutenberg). Kétségtelen, hogy az önálló kötetek megjelenésére ösztönző hatással vannak a kiadók. Az egy-egy folyóirat körül megjelenő alkotók is inspiráló hatással vannak egymásra. Ilyenek a marosvásárhelyi Látó köré csoportosuló szerzők (Kovács András Ferenc, Demény, Szabó Róbert Csaba), a csíkszeredai Székelyföld (Ferenczes, Fekete Vince), a kolozsvári Helikon és Korunk. Harmadsorban a különböző gyereklapokban való publikálási lehetőség eleve alkalmas felületet jelent az alkotások erdélyi gyermekek körében való népszerűsítésére. A Napsugár, a Szivárvány és a Cimborá szintén erdélyi sajátosságokat mutatnak. Egy-egy szerző és illusztrátor egymásra találása is ide kapcsolódik. A kultúrszociológiai szempontokon túl az előzményekben tárgyalt tradícióhoz történő ragaszkodás, illetve egy a Forrás-nemzedék által hátrahagyott gyerekirodalmi kánonképzés már eleve meghatározta az elmozdulás irányvonalát.

szervő elmondása szerint, egy „kölyökcalendáriumként”³³ is felfogható. A tartalmi és formai szempontból is impozáns kiadványban, melyben a szervő „az évszakok rendje szerint” fűzi fel verseit, egy olyan meghitt költői világ mutatkozik meg, amelynek jellemzője a valóság primer érzéki tapasztalatának kreatív megörökítése, más szóval, a valóság újratemtésének és a fokozott hangzósságnak, valamint a gazdag képiségnek köszönhetően „varázsszöveggként”³⁴ funkcionálnak.

Nem hagyható ki áttekintésünkéből a 2012-ben megjelent *Hasra esett a Maros* című gyerekverskötet sem, amelyben Markó Béla a falucsúfoló folklórműfajt „támasztotta fel”³⁵ „kihasználva a gyermekmondókával való szerkezeti és szemléleti rokonságát, a kettőből, a maga játékos nyelv- és formateremtő fantáziája, készsége révén, valami új és egyéni lírai minőséget, értéket teremtett”.³⁶ A folklórműfajok gyerekírába való beemelése nem új keletű az erdélyi irodalomban. A korábbi évtizedekből Kovács András Ferenc líráját említettem, aki már az első gyerekversköteteiben megmutatott néhányat a különböző folklórműfajokban rejlő újító lehetőségek közül. Míg nála az önfelelt játéklehetőségek kiaknázása, a különböző nyelvi és tartalmi regiszterek egybemosásának, illetve a műfaj rekonstruálásának gesztusa mutatkozik meg, addig Markóra jellemző a természeti értékek felmutatása, a Maros menti táj iránti elköteleződés. A verses mese műfajának továbbélése (Kovács András Ferenc, Ferenczes István, Farkas Árpád, Markó Béla, Fekete Vince, Karácsonyi Zsolt) szintén a tradícióhoz való kötődés bizonyítéka. A hagyományhoz való sajátosan erdélyi ragaszkodás nemcsak a tájversekben észrevehető történelmi nüanszokban érvényesül, hanem a különböző hagyományos műfajok újrafelfedezésében is. A hagyomány továbbírásának gesztusa mutatkozik meg Fekete Vince az *Ahonnán a nagy-nagy kékség* 2016-ban megjelent verses meseregényében, amely a „nagy elődök” (Bajor Andor, Veress Zoltán³⁷) előtt tiszteleg mind műfaja, mind a „rengeteg utalás, rájátszás, parafrázis”³⁸ által. Az újszerű poétikai-nyelvi megformáltság, az ironikus és parodisztikus nyelvi-stiláris elemek alkalmazása, a gyermeknyelv imitációja, a különböző nyelvi regiszterek egybemosása (a székely nyelvjárás elemein túl a különböző társadalmi rétegek beszédmódja), a műben fellelhető transztextuális megoldások, a kétféle nézőpont (felnőtt/gyerek) együttes alkalmazása, a nyelvi tabuk lebontása rokonítják Fekete Vincét a hasonló műfajban alkotó magyarországi költőkkel is.³⁹

³³ Kiss Judit interjúja László Noémivel, *Krónika*, 2018/5. <https://kronika.ro/kultura/laszlo-noemi-kolozsvari-kolto-uj-gyerekverskoteterol-a-gyerek-meg-erzi-mi-vers-es-mi-nem> (Letöltés ideje: 2018. augusztus 1.)

³⁴ Kappanyos András nevezi így az ilyen típusú verseket: KAPPANYOS András, *Kedvencek a kánon pere-mén* = Változatok a gyermeklírára, szerk. BÁLINT Péter, BÓDIS Zoltán, Debrecen, Didakt, 2006, 65.

³⁵ VÉGH Balázs Béla, *Falucsúfolók a gyermeklírában*, Székelyföld, 2013/11, 176–180.

³⁶ ELEK, *i. m.*, 141.

³⁷ BAJOR Andor *A bátor egér viszontagságai* című meseregénye a hetvenes évek erdélyi gyerekirodalmának reprezentatív alkotása volt. A verses mese műfaját VERESS Zoltán a korában nagy népszerűségnek örvendő műveivel (*Rongy Elek, a példakép, Irgum-burgum Benedek, Pinduri, a kis csuri, Tóbiás és Kelemen*) tette halhatatlanná a hetvenes években.

³⁸ SZÁNTÓ Biborka, *Hol van az a nagy-nagy kékség?*, Székelyföld, 2018/6, 168.

³⁹ Lásd VARRÓ Dániel *Túl a Maszat-hegyen*, illetve ZALÁN Tibor *A rettenhetetlen görög vitéz* című verses meseregényeit.

A fiatal, frissen jelentkező szerzők közül említhető Borsodi László *Balázsolás* (2017) című kötete, amely a ma is kedvelt svéd típusú gyerekversek népszerűségét bizonyítja. Ennek a verstípusnak a felfedezése, amely tartalmilag a gyermekperspektíva dominanciájára, formailag a szabad vers mintájára épül, láthattuk, hogy az előző időszakban az újközép-nemzedék költőinek köszönhetően nyert teret líránkban. A műfaj újrafelfedezését és népszerűségét igazolja mások mellett Markó Béla, aki a *Brunó, a kedves véreb* (2016) című kötetében él e kötetlen versforma adta lehetőséggel. Markónál a lírai énelbeszélés hagyománya többes szám első személyű beszédmóddá lényegül át, melyben a természetközelség és tájlíra hagyományos formáiból építkezve egy új típusú családi líra teremődik. Egy-egy életmű tematikai, illetve stiláris gazdagságát jól szemléltetik azok a gyűjteményes kötetek, amelyek a költő több évtizedes alkotói terméséből válogatnak. Itt kell megemlíteni az utóbbi évtizedek gyerekversek terén legnagyobb hatással bíró költő, Kovács András Ferenc közel négy évtized reprezentatív alkotásait egybegyűjtő *Árdeli szép tánc* (2018) című kötetét. Hasonlóképpen szóba hozható a Balázs Imre József-féle lírastílus lényeges jegyeit felvonultató *Kirándulás a felhők között* (2018) című gyűjteményes kötet, amely a szerző szinte két évtizedes terméséből válogat.

A gyerekversek sokszínűségéhez hasonlóan a kortárs erdélyi gyerekpróza is számottevő gazdagságról tanúskodik. A korszak fontosabb történéseit vizsgálva különleges helyet foglal el Demény Péter *Sünödi és a trallalla* (2016) című személyes, önreflexív, ironikus jellegű, fontos alkotása. A meseregény műfajának újonnan fel-támadását üdvözölhetjük Szabó Róbert Csaba 2017-ben megjelent *Vajon nagyí és aranyásók*⁴⁰ című művében, melyet a legfiatalabb alkotó nemzedéket képviselő, a felnőtt irodalomban jól ismert prózaíró gyerekirodalmi debütálásaként tartunk számon. A gyermek világmegváltóként szerepeltetése, egy valóságos probléma (környezetvédelmi katasztrófa) központi témaként való kiaknázása, a hősiesség és hétköznapiság, az irreális és reális elemek abszurd elegyítése avatják a szerző meseregényét az utóbbi évtizedek egyik kiemelkedő gyerekpróza alkotásává. A múlt, közelmúlt vagy a jelen gazdasági, politikai vagy társadalmi problémáinak célzott felvállalására ugyanakkor nem ez az egyetlen példa. A tendenciával némiképp rokon a történelmi múlt egyszerű, közvetlen hangon való újramesélésének szándéka Zágoni Balázs *Kolozsvári mesék* (2015), illetve Molnár Krisztina *A házi csoki színe* (2017) című könyvében. Hasonlóképpen említést érdemel két 2016-os könyv: Gál Andrea az urbánus világot megjelenítő *Fecske utca 12.* című műve a hétköznapi valóságot idéző laza szerkezetű városi történet, Szócs Margittól a *Madaras Béni, avagy az úrparittyás ajándéka* pedig mintegy ennek ellentétpárjaként is felfogható, hiszen természeti környezetben játszódó, meseszerű történeteket egybefűző alkotásról van szó. Szócs Margit lírikus hangvételű prózabeszédéhez áll közel Gergely Edó (*Monyómesék*, 2012, *Monyónyár*, 2015) epikája, illetve a korszerű „lírai mesék” vonulatát képviselő Sikó Barabási Eszter

⁴⁰ SZABÓ RÓBERT CSABA, *Vajon nagyí és az aranyásók*, Csíkszereda, Gutenberg, 2017.

(Meseotthon, 2017) prózai stílusa. A Zágoni Balázs által képviselt „reális mesék” műfaji hagyományát egyrészt Gál Andrea írja tovább *Hátamon a zsákom* címet viselő könyvében, másrészt az utóbbi években igen termékeny Szócs Margit is kapcsolódik hozzá új hangú meséit egybegyűjtő *Az összecsukható nagymama* című prózakötetében.

Említettük, hogy a 2000-es évek derekán az erdélyi gyerekprózában két olyan számtottevő alkotás (*Búbocska*, *Barni Berlinben*) született, amelyek erőteljes „fiction” irányultságuknak⁴¹ köszönhetően már elővételezték a 21. század fordulóján a magyarországi szerzők által korábban jelzett új stílusú meseregény, illetve kalandregény műfajának népszerűségét. Míg Magyarországon az ifjúsági regény számos műfaja jelent meg a fantasyktől kezdve a disztópiákon át a különböző hibridműfajokig (gyerek sci-fi, gyerekkrimi, gyerekhorrör stb.), addig Erdélyben az ifjúsági regény műfajának megjelenése évtizedekig várat magára. Éppen ezért tekinthető az elmúlt időszak kiemelkedő prózai teljesítményének Zágoni Balázs *A gömb* című ifjúsági regénye, amely hiánypótló jellegénél fogva eredményes kísérlet a fantasy típusú regény erdélyi gyerekirodalomban való meghonosítására. Az érdekes mitikus, mesei toposzok, egy képzelte világba kivetített tér- és idődimenziók néhol globalizációellenességgel, társadalomszatírával egészülnek ki, s a szerzőnek sikerül aktuálissá formálni a történetet egy mai kamasz életérzéseinek megszólaltatásával.

A korábban említett, ma is alkotó idősebb nemzedék (Markó Béla, Egyed Emese, Kovács András Ferenc, Ferenczes István, Farkas Árpád, Jancsik Pál), amelynek képviselői a hetvenes-nyolcvanas években debütáltak a gyerekirodalomban, valamint a középnemzedék tagjai (Fekete Vince, Jánk Károly, Demény Péter, Balázs Imre József, Szántó János, Nagyálmos Ildikó, Lövétei Lázár László) mellett, akik a kétezres évek fordulóján jelentették meg első gyerekköteteiket, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a fiatal generáció alkotóit sem: a már szóba hozott Gál Andreán, Sikó Barabási Eszteren, Gergely Edón és Szabó Róbert Csabán kívül Kiss Lehel⁴² és Bertóti Johannát, akik túlnyomórészt a hagyományos rímes-ritmusos gyerekkövek irányvonalát követik. (A generációs kategorizálás nem jelent azonban szemléletbeli elkülönülést, eltérő irányzatokhoz tartozást.)

Összegzés

Azok a társadalmi változások, amelyek a rendszerváltás után Romániában bekövetkeztek, a gyerekirodalom fejlődésére is hatással voltak. A gyerekirodalom megszűnt az irodalom elhanyagolható mellékága lenni, ellenkezőleg: a társadalmi érdeklődés

⁴¹ Lovász, *i. m.*, 20.

⁴² Kiss Lehel 2014-ben debütált a gyerekirodalomban a Koinónia Kiadó gondozásában megjelent *Babiloni történet* című gyerekkönyvével, amely egy bibliai történetet dolgoz fel verses elbeszélés formájában. 2015-ben az Erdélyi Gondolatnál publikálta a 15 éves koráig írt gyerekköveit, azóta rendszeresen közöl verseket a Napsugár, Szivárvány gyereklapokban.

középpontjába került. A gyerekirodalmi szövegek többé nem egy korszak ideológiájának, pedagógiájának kiszolgálójaként, egy meghatározott értékészlet közvetítőjeként funkcionálnak (ha egyáltalán van funkciójuk⁴³).

Az erdélyi gyerekirodalom helyzetét a történetiség szempontjából szemlélve arra a következtetésre juthatunk, hogy a fejlődés, amely a vizsgált időszakban kimutatható az elmúlt két évtizedben, nem annyira a gyökeres változás, a korábbi évtizedekkel történő szembenállás, mint inkább a különböző stílusok, irányzatok, a tradicionális és a posztmodern elemek egyidejű, párhuzamos érvényesüléseként írható le. A több generációs nagy presztízű erdélyi alkotógárda párbeszédében megnyilvánuló sokrétű korstílus jegyei egységesítik, szerves egészbe rendezik a gyerekirodalmi szövegeket, ugyanakkor kimutatható bennük egyfajta „erdélyi” sajátosság is, amely az erdélyi táj, erdélyi helyszínek megjelenésében, az erdélyi folklórműfajok, illetve a tájnyelvi szavak, a sajátos nyelvi regiszterek alkalmazásában nyilvánul meg. Ez nem elkülönülést jelent más régióktól, sőt, az összmagyar gyerekirodalom jelentős értékekkel történő gazdagításához járul hozzá.

Valószínű, hogy az elmúlt harminc év erdélyi gyerekirodalmának történéseit vizsgáló, annak középpontjában lévő alkotókra koncentráló tanulmány számos, az összképet árnyaló szerzőt és művet hagyott említetlenül. Hogy a nagyobb történeti távolságból történő rátekintés milyen összképet mutat majd, illetve a kanonizációs folyamatok miképpen alakítják a most kifejtett álláspont érvényességét, az a probléma túlmutat a jelen vizsgálódás látókörén.

MAKKAI KINGA

főiskolai tanár,

KRE TFK, Marosvásárhelyi Kántor-Tanítóképző Főiskola

74kinga@gmail.com

The History of Transylvanian Children's Literature from the Regime Change up until Today

Abstract: The study examines the changes in Transylvanian children's literature from the regime change up until today. In the past nearly thirty years the two separate literary periods were differentiated by the so called “new middle generation”, the literary period that emerged in the end of the first decade of the 21st century and which period saw the “the boom of children's literature”. Although the continuous presence of the outstanding representatives

---

⁴³ A recepció esztétikai megközelítést kér a gyerekirodalmi szövegektől, vagyis az lenne az ideális, ha épp „funkcionálatlanok” lennének – ahogy Lovász Andrea írja: „a gyerekirodalmi szövegnek elsődleges megkülönböztető jegye az irodalmisága”, vagy „irodalminak tekinthető minden nem funkcionális diskurzus”. Lovász Andrea, *A téma agressziója*, Fordulópont, 2010/3, 65.

- who started their work before the regime change - in the Transylvanian children's literary common knowledge significantly join the two periods, yet those new plot, formal and linguistic characteristics that contributed to the renewal of children's literature in the past two decades are demonstrable.

Keywords: Transylvanian children's literature, years of change, new middle generation, boom of children's literature